

Človek v Božom svete

(Pohľady do kozmológie a antropológie Dr. Martina Luthera)

Július Filo

Abstract: Man in God's World

This study examines Martin Luther's cosmology and anthropology, pointing out their connection to the theological and philosophical thinking of Luther's time. The study also notes the relevance of Luther's understanding for today's times.

Using the Word of God as a fundamental criterion and instrument in Luther's assessment of man in God's world is a task defined primarily by his theology. It is also readily seen that in his thoughts and writings on these matters Luther shows a personal sensitivity and understanding of the questions at hand. Luther's perspective on cosmology and anthropology is often based on his personal life experiences. It is undeniable that Luther's thoughts and reflections on this theme of man in God's world both referred to and reflected the current theological and philosophical debates of his time.

One discerns Luther's fundamental theological stance in his discussion on cosmology as being one in which Luther understands the world as God's sphere of action, the place of God's existence, and the arena of God's rule.

Luther sees around him a very active and continuing creation given by God the Creator. On the other hand, Luther stresses, in relation to the world, God's plans for the world and its future. The creation – that is, the world – is God's own instruction or teaching for humankind. At the end of his earthly life, Luther wrote: "Creation itself is the most beautiful book, or Bible, which God has provided for us."

What we have found in the essential features of Luther's cosmology, we also see in his anthropology. Here also, above all, Luther's anthropology is theologically based. This is so even when he uses concepts and categories typical of philosophical or scholastic approaches used in ancient and medieval times.

Luther's theology of creation and his understanding of Biblical theology generally, affirms humankind as the pinnacle of God's creation. This is based on man being created in

God's image. Yet, in Luther's theology God's image in man has been corrupted by sin so that the sinner can in no way discern even the Natural Law.

A key anthropological reality for Luther is ratio or reason. The function of reason is two-fold. On the one hand, reason gives us the ability to manage and direct matters in the world and society. On the other hand, reason allows us to recognize the value of God's order in the world which includes, according to Luther, the role of the Church and its priests, the estate of marriage, and the role of civil government.

In his ministry and in his struggles for the Church, Luther always felt and saw the powers of the unseen world both impinging on and taking an active part in the events and happenings of the seen world.

Luther's anthropological understanding, finally, concerns the fate of the dead or, as he said, the "fate of souls after death" and before the Resurrection. At first, Luther reflected the Old Testament thinking that the souls of those who have died before the Resurrection are asleep. Later, Luther grounded himself more in the New Testament understanding. Here the picture is clearer. Those who die in Christ experience joy in Christ. Their consciousness, or awareness, is still active and alive. Luther says it is natural for the soul to continue after death. However, this has nothing to do with salvation, freedom in Christ, or life with God. Rather, Luther's views on death were theologically informed by the consequences of Christ's victory over death for the life of man. Luther dealt more with this theological principle than with an analysis of anthropological concepts, which he had worked on in his younger years engaging with a more formal scholastic anthropological terminology.

The aim of this study, as it relates to Luther's views and understanding, is to finally show that one can live in God's world today with a view of one's self and of that world which is based on faith and lived experience. One then sees self and world as gifts of God's creation in all their complexity and greatness, both in the seen and unseen worlds of God. In and through this intricacy and complexity, we are finally led to understand and value the saving work of God in Jesus Christ, and by faith accept the way of life with Jesus Christ.

Abstrakt

Štúdia s názvom: Človek v Božom svete sa pokúša o pohľad do kozmológie a antropológie Dr. M.Luthera a poukazuje na ich prepojenie a ich širšie súvislosti v jeho dobe, teologickým a filozofickým myslením. Cieľom štúdie je tiež poukázať na aktuálnosť Lutherovho chápania pre dnešnú dobu.

Pri Lutherovom hodnotení sveta a človeka šlo v prvom rade o teologický záujem, pri ktorom používal ako základné kritérium a nástroj Božie Slovo. Určite tiež možno vidieť, že Luther v tejto diskusii prejavuje veľkú osobnú citlivosť a zaujatosť, mnohé skutočnosti osobne prežíval. Je nesporné, že Luther pri svojich názoroch sa dotýkal jestvujúce teologickej a filozofickej diskusie jeho doby.

Základnú teologickú líniu v pohľade na Lutherovu kozmológiu možno rozpoznať v tom, že Luther chápe svet ako Božie pôsobisko, dejisko Božej existencie a miesto Božieho konania. Luther vidí v svojej súčasnosti veľmi živo stvoriteľské, tvorivé Božie konanie. Na druhej strane Luther zdôrazňuje vo vzťahu k svetu budúcnosť sveta v zmysle Božích plánov pre svet. Stvorenie, teda svet, je Božou pedagogikou pre ľudí. Luther na konci svojho pozemského života napísal: stvorenie je najkrajšou knihou alebo Bibliou, v ktorej sa Boh sám popísal a vymaľoval.

To, čo sme konštatovali o základných črtách Lutherovej kozmológie platí aj o jeho antropológii. Aj tu sa jedná predovšetkým o teologickú antropológiu aj vtedy, keď sa zaoberá kategóriami a pojmami, ktoré sú typické pre antické, filozofické, či scholastické prístupy. Luther na základe správy o stvorení, ako aj početných ďalších biblických výrokov, vyzdvihuje výsostné postavenie človeka v stvorenstve. Toto má svoj pôvod v tom, že človek bol stvorený na Boží obraz. Boží obraz v človeku je podľa Lutherovej teológie pokazený hriechom. Preto hriešnik bez všetkého nedokáže rozpoznať ani Lex naturalis.

Dôležitou antropologickou skutočnosťou je pre Luthera „ratio“. Funkciu rozumu chápe v dvojakom zmysle. Na jednej strane rozum dáva schopnosť spravovať spoločné veci. Na druhej strane rozum (ratio) dovoľuje rozpoznať hodnotu Božieho poriadku vo svete, ku ktorému patrí podľa Luthera kňazský stav, manželský stav a svetská vrchnosť. V svojej službe a zápasoch za cirkev vnímal stále mocnosti neviditeľného sveta, ako zasahujúce a účastné na dianí vo svete.

Lutherove antropologické predstavy sa týkajú nakoniec údely mŕtvych, alebo presnejšie, ako on hovoril „údele duší po smrti“ pred vzkriesením. Najprv uvažoval v starozmluvnom zmysle o tom, že duše mŕtvych po smrti pred vzkriesením spia. Neskôr sa priklonil k názoru založenému na Novej zmluve. Tu je obraz jasnejší. Tí, čo zomrú v Kristovi, dostávajú možnosť prežívať radosť, inými slovami, ich vedomie je stále aktívne a žije. Luther hovorí, že to, že duše pokračujú po smrti je „prirodzený“ stav. To však nemá nič do činenia so spásou, oslobodením, alebo životom s Bohom. U Luthera dominovala v pohľade na smrť teologická línia v prístupe k dôsledkom Kristovho víťazstva pre život človeka. Luther sa ňou

zaoberal viac, ako analýzou antropologických pojmov, ktorú Luther robil pred tým v svojich mladších rokoch v súvisi so scholastickou antropologickou terminológiou.

Cieľom tejto štúdie je (v náväznosti na Lutherove pohľady) nakoniec poukázať na to, že človek môže aj dnes žiť v Božom svete s otvoreným pohľadom na seba a svet, ako na stvoriteľský Boží dar v celej svojej veľkosti a komplexnosti viditeľného a neviditeľného sveta. V tejto zložitosti môže nakoniec pochopiť a oceniť zachraňujúce Božie dielo v Ježišovi Kristovi a úspešne osobne vierou prijať cestu životom s Ježišom Kristom.

Úvodné otázky

Prečo sa zaujímate my teológovia evanjelickej cirkvi na prahu 21. storočia o názory Dr. Martina Luthera na človeka a svet?

Moja otázka má v sebe poukaz na výrazné sebavedomie súčasníkov. Nejednen so súčasných teológov hodnotí vysoko novoveké teologické a vedecké poznanie. Toto pokladá za samozrejmé a vysoko hodnotí aj poznatky empirických vied vo vzťahu k svetu a človeku. Antropológia v kontexte teológie sa vždy zaujíkala aj o všeobecné poznanie človeka. Tak to dosvedčuje aj názor zachytený v najnovšom Evanjelickom cirkevnom lexikóne. Teologickej antropológii ide o to, aby „v koherentných konceptoch dosiahla integráciu predvedeckého, tak isto aj vedeckého poznania o človeku...a pre teologickú antropológiu nejestvuje vážne napätie k psychológii, psychosomatickej medicíne, k biologickej, alebo etnologickej antropológii...“¹ Pýtajme sa teda ešte raz. Môžeme sa poučiť z názorov významného muža našej cirkvi, ktorý napriek všetkému svojmu významu bol iste človekom svojej doby? Prečo sa napriek tomu zaujímate o Jeho názory aj v tejto oblasti, v ktorej dochádza určite aj ku komunikácii všeobecného ľudského poznania s teológiou. Teológia intenzívne dnes načúva na poznatky fyziky, či psychológie. Prírodné a humánne vedy urobili od Lutherovej doby veľký pokrok v rozšírení poznatkov o človeku a svete a otvorili množstvo nových otázok.

Keď sa dnes púšťame do tejto témy, treba si nám čestne postaviť otázku, aké očakávania spájame s týmto nahliadnutím do názorového sveta Dr. Martina Luthera v spomenutých oblastiach? Akú hodnotu mienime pripisovať jeho pohľadom? Budeme ich chápať s rezervou, ako patriace do danej doby s jej zápasmi? Alebo očakávame svedectvo, ktoré nestráca na hodnovernosti ani v našom čase?

---

¹ EKL I, s.156

Vyjadřím niekoľko dôvodov o tom, prečo majú pre mňa Lutherove názory aj dnes veľkú svedeckú silu.

Dr. Martin Luther je pre mňa jedinečný muž autentickej viery, ktorá sa snaží vnímať svoj vzťah k všetkým hodnotám v nadčasovej perspektíve. Je mužom viery a činu s neúnavnou odvahou k obnove cirkvi, ktorá má svoju silu v Božej milosti, v evanjeliu Ježiša Krista. Bol a ostáva pre mňa mužom viery, ktorý je ochotný vstúpiť do zápasu s omylmi a deformáciami, a preto sa stal reformátorom, ktorý ostáva pre nás autoritou. Dobré ovocie jeho viery, teda skutky viery sú dôvodom pre jeho dôveryhodnosť aj v otázkach, ktoré chceme spolu s ním dnes skúmať.

Okrem toho je Luther pre nás dôveryhodným prameňom v sledovaných otázkach pre dôslednú aplikáciu formálneho princípu reformácie (sola Scriptura). Bol mužom Písma. Motivačná sila pre jeho rozhodnutia a kroky sa nenachádza v jeho vôli a rozhodnosti, ale v svätom Písme Starej a Novej zmluvy. Jeho názory sú predovšetkým formované Písmom a stoja pod autoritou Písma. Preto možno prijímať jeho svedectvá v tejto otázke a zároveň sme, tak ako to robil on, kriticky skúmať túto jeho poslušnosť k normujúcej norme, Svätému Písmu, pre našu vieru.

Moderná doba, v ktorej žijeme, práve pre svoje vždy nanovo „osvietenské“ sebavedomie môže stratiť výhľad na hodnoty duchovného života. Môže sa to stať preto, že iba veci, ktoré vieme empiricky preskúmať pokladáme za pravé. Tak sa môžu stratiť z nášho vnímania hodnoty duchovného života a duchovné kvality vložené stvoriteľsky a spásno-historicky do človeka. Rovnako sa môže stať, že nebudeme vedieť vnímať celý Boží svet, do ktorého patrí nie iba imanentná realita. Patrí do nej aj, a predovšetkým, svet vnímateľný vierou, nedostupný v tomto svete zmyslovému skúmaniu a analýze prírodných vied.

Božie slovo aj cez svedectvo Martina Luthera hovorí o celej realite sveta a celom človeku. Pri našej snahe o obnovu viery, pri záujme o to, aby sme boli podľa Kristovho rozhodnutia svetlom a aby sme boli nositeľmi hodnôt „soli“ pre dnešný svet je kritické zhodnotenie moderného chápanie človeka vo svete, potrebným duchovných opatrením.

V dejinách jestvovali viaceré metodologické prístupy pri spracovaní pohľadov na to, čo je človek v Božom svete. Najnovší teologický slovník, po ktorom často siaham pre získanie základnej orientácie, pozná pod pojmom Antropologie² takéto členenie:

1. SZ antropológia,
2. NZ antropológia,
3. Teologická antropológia,
4. Filozofická antropológia
5. Sociálno-vedecká antropológia.

Pomenovanie témy tejto prednášky naznačuje, že nám pôjde o antropológiu so záujmom o človeka v jeho stvoriteľskom obsahu, ale tiež s jeho určením a vzťahmi. Bude sa týkať metodologicky a obsahovo viacerých možných prístupov a nebude ich vedieť od seba oddeliť. Zároveň treba úvodom konštatovať, že sa v tejto štúdiu budeme môcť len v náznakoch pristaviť pri mnohých súvislostiach, v ktorých sa naša téma u Dr. Martina Luthera dá skúmať a ktorých sa týka.

Téma antropológie a kozmológie Dr. Martina Luthera sa týka mnohých súvislostí a priamo, či nepriamo, sa jej doteraz venovali mnohí autori z najrôznejších aspektov. Na niektoré z nich sa budem, ako to naznačuje literatúra, opierať. Táto práca teda nie je prioritne založená na priamom výskume pôvodných spisov Dr. Martina Luthera, ale na štúdiách, ktoré sa tematikou zaoberajú.

1. Obraz o svete v základných súvislostiach.

Kozmológia Martina Luthera sa dá rozpoznať v mnohých súvislostiach, v ktorých Martin Luther vníma a popisuje svet.

Nás iste zaujme otázka, či sa Luther vyjadroval a ako sa choval k vedeckým poznatkom svojej doby. Na univerzite vo Wittenbergu, kde Luther pôsobil, platilo, že: „Matematika je najpôvodnejšia a najistejšia veda, bez ktorej by sme sa nikdy nedostali k pochopeniu Aristotela...“³

Ak by sme hľadali referencie k tomu, čo by sme mohli nazvať ako vtedajšie vedecké chápanie sveta, zisťujeme zároveň určitý rozpor. Na jednej strane sa Luther vyjadril odmietavo

---

² EKL I, s.155–171

³ Wattenberg, s. 151

ku Koperníkovmu objavu, že zem obieha okolo slnka a že neplatí geocentrický pohľad na kozmos, ako sa ľudstvo dovtedy domnievalo. To dosvedčuje Lutherova poznámka: „Jozue predsa videl stáť Slnko a nie Zem“ (Joz 10,12-13). (WA Ti 4,412,32ff ; Nr 4638). Na druhej strane iste aj pre tolerantný postoj Luthera mohol vo Wittenbergu učiť koperníkovsky naladený učenec Erasmus Reinhold. Nikto mu nebránil v jeho práci.⁴

O vzťahu Martina Luthera k Astronómii podáva zaujímavé odborné svedectvo Dietrich Wattenberg v práci „Martin Luther und Astronomie“. Dôvody pre ktoré Luther zrejme odmietol heliocentrické myšlienky zhŕňa v niekoľkých bodoch, pri ktorých dominuje skutočnosť, že Luther a Melanchton pripisovali Písmu prvú a rozhodujúcu autoritu. Ďalej si treba uvedomiť skutočnosť, že v tom čase nejestvovali merania a prepočty, ktorými by bol heliocentrický názor podporený. Tieto prišli niekoľko desaťročí neskôr najprv od Galilea Galileiho a potom od Johanna Keplera, potom definitívne až v 18. a 19. storočí. Preto, že vlastne nejestvovali jasnejšie, teda matematické dôkazy, sa Luther zrejme nedal hneď presvedčiť a neprijal nový názor na svet.⁵

Ingetraut Ludolphy v svojej práci „Was Gott an uns gewendet hat“⁶, popisuje podrobne Lutherov diferencovaný postoj k astrológii. Luther spolu s ostatnými kolegami pozorovali 18. januára 1538 Hallayho kométu. Napriek tomu nedoprial Luther Astrológii miesto medzi slobodnými umeniami...⁷ Pre svoje odmietnutie dal viaceré dôvody, ktoré mali filozofické základy. Astronómia bola pre neho úctyhodná najstaršia veda, ktoré priniesla so sebou mnohé umenia.⁸

Aj v prípade Lutherovho chápania sveta sa dá hovoriť predovšetkým o teologickej perspektíve. (Nepristupuje k téme prioritne filozoficky.) Čo všetko k tomu patrí?

Základnú teologickú líniu možno rozpoznať v tom, že Luther chápe svet ako Božie pôsobisko, dejisko Božej existencie a konania. „Otec sa nám ponúka s nebom a zemou spolu so všetkým stvorenstvom“ (WA 26,505,39n), tak hovorí Luther vo svojom vyznaní v roku 1528. Na druhej strane je svet pôsobiskom satanského „Svet to je diabol so svojimi anjelmi a všetkými zlými ľuďmi na zemi“. (WA 45,70,4) Seils preto konštatuje, keď teologicky hodnotí tieto skutočnosti, že svet je podľa Luthera priestorom, v ktorom prežívame napätie

---

⁴ pozri viac v Wattenberg 159n.

⁵ pozri viac Wattenberg, s.167.

⁶ predovšetkým v stati „Luther über Astrologie“, s. 46 – 61.

⁷ Ludolphy, Was Gott an uns gewendet hat, s. 47.

⁸ pozri viac Ludolphy, Was Gott an uns gewendet hat, s. 48.

a v ktorom sa rozhodujeme.⁹ Luther popísal túto skutočnosť v svojom jedinečnom „Učení o dvoch ríšach“. Právom sa dá povedať, že toto učenie obsahuje, alebo sa dá priamo nazvať, Lutherovou teologickou kozmológiou.

Čo všetko sa v tejto široko rozvetvenej teologickej koncepcii objavuje v zornom poli viery a teologického svedectva Dr. M.Luthera? Pomenujem niektoré veci.

Seils v svojej štúdií vidí ako rozhodujúce dve základné a napätím poznačené súvislosti, ktoré určujú Lutherovu teológiu v pohľade na svet:

- Luther vidí v svojej súčasnosti veľmi živo a zdôrazňuje stvoriteľské, tvorivé Božie konanie a odovzdáva sa mu. „Verím, že ma Pán Boh stvoril so všetkými tvormi, dal mi telo i dušu, oči uši a všetky údy, rozum a všetky zmysly a doteraz ich zachováva, k tomu...“ to všetko je výrazom Božej stvoriteľskej a láskavej moci a otcovskej starostlivosti. Tým nás pozýva, aby sme svoj život vnímali ako dokonale stvorený Bohom a stvoriteľsky vystrojený a obdarený našim nebeským Otcom. Toto vnímanie často chýba emancipovanému modernému zmýšľaniu dnešných kresťanov. Preto sa tiež neobjavuje tak ako by to bolo správne v duchovnom živote súčasných kresťanov vďačnosť za stvoriteľské obdarenie a vystrojenie v bohoslužobnom, modlitebnom živote a pri rozhodovaní o využití stvoriteľských darov v živote.

- Na druhej strane Luther vníma a zdôrazňuje vo vzťahu k svetu eschatologickú skutočnosť. Seils súhrnne konštatuje, že „Luther vidí svet ako sotva kto iný v tom čase ako ohraničený - milým posledným dňom- (lieben Jüngsten Tage) a očakáva tento posledný deň ako blízku udalosť. Tak vidí svoj čas a dejiny ako eschatologicky predznačené. V tomto súvisí vidí pôsobiť v cirkvi antikristov a satana a dáva rovnítko medzi slová svetský a protibožský. „Svet je však Božím nepriateľom“ (WA 11,267,25)¹⁰ Seils túto skutočnosť hodnotí tak, že: „Lutherov svet bol celkovo ešte stredoveký. Prirodzene jestvovali anjeli a diabol, ktorí sprevádzali cestu človeka a pôsobili naň....a antikrist sa vo vnútri cirkvi posadil na pápežský trón.“¹¹

Táto eschatologická perspektíva pri pohľade na svet viedla Luthera k rozpozňavaniu úloh, ktoré ľudia okolo neho v Božom dianí zaujímajú. Neváhal vnímať niektorých ako antikristov. Aj my môžeme povedať, že schatologická perspektíva pridáva kontrast a naliehavosť do nášho vnímania a hodnotenia. Má sa to prejaviť určite v prvom rade voči

---

⁹ Seils, s. 29.

¹⁰ Seils, s. 30.

¹¹ Seils, s. 30.

hodnoteniu vlastnej osoby a vedie nás to nakoniec k pokániu. Vo vzťahu k iným ľuďom naliehavosť blízkeho posledného dňa vedie k odvahe osloviť napomenutím a radou tých, čo sa možno nevedomky stávajú spolupracovníkmi Božieho nepriateľa.

Pohľad Luthera na dejiny sveta predstavuje ďalšiu možnosť doplniť obraz o svete, ktorý mal Luther pred očami a predstavoval ho v svojom diele. Čo sa týka histórie sveta došlo v Lutherovom chápaní oproti predošlému k zmene. Martin Seils¹² ju charakterizoval takto: Základné Lutherove teologické postuláty ho viedli k tomu, že rozlomil stredovekú základnú ontologicko-theologickú schému a vzťahy medzi Bohom svetom a človekom videl namiesto toho viac v spáso-historických dimenziách. Pritom je základom jeho myšlienok nie bytie, ale čas, a pritom stále ako „čas Slova“. Luther vidí pritom dejiny ako zmes staro-zmluvného a anticko-humanistického chápania sveta. Je to história o vzraste a páde jednotlivých národov a vlád, ktoré si poslušia Bohom, alebo satanom, aby získali moc, alebo aby preukázali moc. Celkovom sa teda jedná o panoptikum, o oblasť, v ktorej sa demonštruje a nakoniec ako rozhodujúca prejavuje Božia moc. To platí podľa Luthera pre celý svet ako Božie stvorenie a oblasť Božej moci.

K tomu je potrebné pripomenúť, že Luther vníma svet za pomoci pojmu „znak“ podobne ako v prípade sviatosti. V jednom z neskorších výrokov v roku 1543 to vyjadril takto: „Tak teda hľad' na stvorenie dvojakým spôsobom ako res (vec) a signum (znak), že je niečím samým pre seba stvorené Bohom a používa sa tiež na to, aby poukazovalo a učilo, že samotné nie je ničím. Dym je res, vec sama pre seba a tiež znakom inej veci, ktorou nie je, ale ukazuje a zjavuje to isté, totiž oheň“ (WA 54,62,37nn). Stvorenie, teda svet, je Božou pedagogikou pre ľudí. Luther na konci svojho pozemského života napísal: „stvorenie je najkrajšou knihou alebo Bibliou, v ktorej sa Boh sám popísal a vymal'oval“ (WA 48,201,5n)¹³

V súvisi s „Učením o dvoch ríšach“ v tomto súvisi konštatuje Seils¹⁴, že dejiny v „ríši Kristovej“ spáso-historicky poukazujú cez Starú Zmluvu na Novú zmluvu. Historické dianie teda smeruje a poukazuje na jednej strane na Krista. Potom na druhej strane je historické dianie v zmysle dejín spásy v oblasti „ríše Kristovej“ vždy poukazom na vieru a ospravedlnenie

---

¹² Seils, s.30.

¹³ pozri viac v Seils, s. 30n

¹⁴ Seils, s. 31.

človeka. Tak sú dejiny sveta v napätí medzi zákonom a evanjeliom. Zákon je tu, aby boli ľudia otvorení pre evanjelium.

2. Obraz o človeku a jeho vzťah k Božiemu svetu.

To, čo sme konštatovali o základných črtách Lutherovej kozmológie, platí aj o jeho antropológii. Aj tu sa jedná predovšetkým o teologickú antropológiu aj vtedy, keď sa zaoberá kategóriami a pojmami, ktoré sú typické pre antické, filozofické, či scholastické prístupy.

V dišputácii „De homine“ hovorí Luther jedinečným spôsobom: „Človek je Božím stvorením, pozostávajúcim z tela a živej duše, pôvodne stvorený na Boží obraz, bez hriechu, aby konal a vládol nad vecami a nikdy nemal zomrieť“ (WA 39 I,176,7-9). Nie je ťažké rozpoznať najdôležitejšie komponenty tohto podstatného výroku, ktorý sa objavuje v podobných a ďalších súvislostiach v Lutherovej teológii a je ďalej rozvíjaný. Rozhodujúcou antropologickou skutočnosťou je, že človek je Božím stvorením. Ako taký stojí pod Božím poverením, aby na svete vykonával vládu ako Boží zástupca a aby slúžil Bohu¹⁵.

Čo znamenajú tieto skutočnosti?

Lohse konštatuje skutočnosť, že „Luther sa vo svojej antropológii podrobne zaoberá nižšími a vyššími schopnosťami duše tak isto ako telesnosti. Týmto skutočnostiam venuje pozornosť Wilfried Joest v práci „Ontológia osoby u Luthera“¹⁶

Luther na základe správy o stvorení, ako aj početných ďalších biblických výrokov, vyzdvihuje výsostné postavenie človeka v stvorenstve. Toto má svoj pôvod v tom, že človek bol stvorený na Boží obraz. To, že bol človek stvorený na Boží obraz znamená, že človek nebol stvorený iba pre pozemský svet ako zvieratá, ale že okrem toho mal byť určený pre niečo vyššie.. V dišputácii „De Justificatione“ (1536) sa hovorí: Človek bol stvorený na Boží obraz. Bol teda Božím obrazom. To znamená, že človek bol stvorený na Boží obraz, totiž na obraz spravodlivosti, svätosti a Božskej pravdy, ale tak, že tieto mohol stratiť (WA 39 I,108, 5-8). To čo človek mal oproti zvieratám bola schopnosť, alebo možnosť nesmrteľnosti: Adam mal po

---

¹⁵ Lohse, s. 264.

¹⁶ Joest, W., *Ontologie der Person bei Luther*, Göttingen 1967 a G. Ebeling, *Luthertum II*, 2. časť, 1982, citované podľa Lohse, s. 260.

svojom pozemskom živote žiť s Bohom večným duchovným životom. Adam mal schopnosť pre nesmrteľnosť („capax immortalitatis“)¹⁷

Boží obraz v človeku je podľa Lutherovej teológie pokazený hriechom. Preto hriešnik bez všetkého nedokáže rozpoznať ani Lex naturalis (prirodený zákon).¹⁸

Prečo Luther spomína tak podrobne a možno tiež povedať tak často, tieto skutočnosti? Luther správu Genesis nechcel historizovať, teda nejde mu o to, aby sa poukázalo na to, čo má iba historický význam, je dávno a nenávratne v minulosti. Na druhej strane sa tiež vystríha toho, aby tejto správe pripisoval iba symbolický význam. O čo mu teda ide? Ide mu o to, „aby sme my, teraz žijúci, ktorí počujú toto Slovo, boli zahrnutí do toho, čo sa hovorí o Adamovi“. V neskorej scholastike sa hodnotila skutočnosť, že človek bol stvorený na Boží obraz, iba psychologicky, bola vnímaná iba v racionálnych schopnostiach človeka. Lutherovi ide o iné. Lohse konštatuje¹⁹, že Luther hodnotí túto skutočnosť v rámci dejín spásy a tým videl človeka v celosti a jednote.

Dejiny spásy sú procesom, ktoré zahrňujú poslucháča. Ten sa stáva súčasťou týchto dejín vierou. V Ježišovi Kristovi sa Boží plán na záchranu obnovuje a ponúka každému veriacemu. Luther to v malom katechizme pri výklade druhého článku Apostolica vysvetľuje jasne a príbuznými slovami, ako sa to deje v správe o stvorení človeka na Boží obraz, ale ešte osobnejšie. ...je mojím Pánom, ktorý ma zatrateného a zlorečeného človeka vykúpil a prisvojil si, oslobodil od všetkých hriechov, smrti večnej a moci diabolskej...aby som bol Jeho vlastný, žil pod Ním v Jeho kráľovstve a slúžil mu vo večnej spravodlivosti, nevinnosti a blaženosti, rovnako ako On vstal z mŕtvych, žije a panuje na veky.

V súvisе s našou snahou o stručnú charakteristiku Lutherovej antropológie je potrebné zmieniť sa o dare „rozumu“. Ktoré súvislosti sa odhaľujú v Lutherovej teológii reflexiou nad úlohou rozumu v ľudskom živote a vo svete?

Dar, ktorý Luther nazýva ratio, má pre človeka zvláštny význam.²⁰ Ratio podľa Luthera znamená ľudskú schopnosť rozpoznávať. To znamená chápacosť i rozum. Je najväčším a najvýznamnejším darom, ktorý Boh zveril človeku. Na základe toho, že človek

---

¹⁷ pozri viac Lohse, s. 260.

¹⁸ K tejto otázke pozri viac v Seils, s. 32n a iste o nej bude viac vysvetlené v súvisе so slobodou a slobodnou vôľou na tejto konferencii.

¹⁹ Lohse, s. 261.

²⁰ Bernhard Lohse napísal k tomu ďalšie dielo „Ratio et Fides“. Eine Untersuchung über Ratio in der Theologie Luthers in FDGD, Göttingen 1958.

dostal tento dar, je človek jedinečným Božím stvorením („...hominem esse singularem creaturam Dei“) (WA 42,33,17f). Úlohou tohto daru „ratio“ je ustanoviť vládu človeka na zemi. Lohse²¹ dokladá toto tvrdenie presvedčivým citátom. „Je pravdou, že ratio je zo všetkých vecí najvyššou a oproti všetkým ostatným veciam tohto života najvyššou božskou vecou. Je objaviteľom a vodcom všetkých vied, medicíny, práva a všetkého toho, čo sa aj inak v tomto živote dá vlastniť, pokiaľ ide o múdrosť, schopnosť, silu a nádheru. Preto ho treba označiť za (skutočnosť, ktorá vytvára) podstatný rozdiel, ktorým sa človek definuje...Sväté Písmo ho postavilo ako vládcu nad zemou“(WA 39 I,175,9-16). Na základe „ratio“ sa človek nachádza medzi anjelmi a zvieratami. S anjelmi ho spája schopnosť rozmýšľať a chápať, od zvierat sa odlišuje tým, že jeho duša je „rationalis“ teda obdarená rozumom.

Luther na základe takéhoto vysokého hodnotenia ľudskej vlastnosti, ktorú nazýva ratio, vidí iným spôsobom postavenie človeka vo svete a potrebu organizovať spoločnosť. Človek, ktorý bol obdarovaný Božím darom rozumu, má schopnosť spravovať svoje veci a zastávať úrad. Dokáže to zodpovedne a správne a nepotrebuje na to hierarchické štruktúry, domnieva Luther. Ratio človeka ako jeho najvznešenejší dar zakladá novú štruktúru Božieho sveta. Je zaujímavé všimnúť si názory, ku ktorým sa Luther v tejto súvislosti dopracoval.

Základom sú pre Luthera tri stavy (Stände) alebo hierarchie (Hierarchieen): kňazský úrad, manželský stav a svetská vrchnosť. (viď WA 50,652, 18-25, O Konciloch a cirkvách 1539).²²

Ku kňazskému stavu nepatria iba farári, ale tiež tí, ktorí sú zodpovední za zborovú pokladničku (sociálna kasa cirkevných zborov v období po reformácii), ale tiež kostolníci, poslovia a služobníci, ktorí spolupracujú pri kňazskom stave. K manželskému stavu nepočíta iba manželov, ale tiež deti, bývajúcich v jednej domácnosti, a tiež ovdovených a panny. K svetskej vrchnosti patria nakoniec aj kniežatá, členovia mestských rád, sudcovia a úradníci, kancelári, pisári, rovnako ako služobníci a slúžky, ktorí sú činní v službe pre vrchnosť. Dôležité je však to, že pri týchto troch hierarchiách nejestvuje ich vzájomná nadriadenosť.

Pre Luthera nebola prijateľná stredoveká predstava, že duchovný úrad je nadriadený svetskému. Všetky sú rovnako potrebné pre svet a majú požívať rovnakú úctu. Všetky tri stavy sú vzájomne na seba odkázané. Postaviť sa proti týmto stavom znamená otvoriť dvere nespravodlivosti. Preto hovorí Luther: „Tak zachováva Boh tieto stavy, ktoré musia ostať, inak by svet nemohol jestvovať, aj keď sa mnohí proti tomu bránia a búria. Preto tiež hovorí, že

---

²¹ Lohse, s. 261.

²² Lutherove názory v tejto otázke spracoval Wilhelm Maurer v práci: *Luthers Lehre von den drei Hierarchieen* a ich stredoveké pozadie v SBAW.PPH 1970 Nr 4, München 1970.

Jeho spravodlivosť zostáva naveky. Všetky sekty a spravodlivosť, vymyslená ľuďmi, nakoniec prepadne, ale tieto stavy zostanú a zachovajú spravodlivosť vo svete.“ (WA 31 I,400,1-6).²³

Luther teda požaduje úctu voči týmto stavom, ktorú, ako je zrejmé tiež z Jeho výkladu Dekalógu, vidí ako súčasť povinnosti ctíť si rodičov.²⁴ Takto vlastne chápe funkciu rozumu v dvojakom zmysle. Na jednej strane rozum dáva schopnosť spravovať spoločné veci. Na druhej strane rozum (ratio) dovoľuje rozpoznať hodnotu Božieho poriadku vo svete, ku ktorému patrí podľa Luthera kňazský stav, manželský stav a svetská vrchnosť a ctíť si ho. Od všetkých sa teda očakáva správne využívanie Božieho daru rozumu pre správu, vzájomná úcta a podpora tých, ktorí konajú v zmysle tohto poriadku.

3. Tajomstvo Bohom stvoreného človeka v tajomnom Božom svete.

Vzhľadom na vysoké hodnotenia ratio, v Lutherovej antropologickej reflexii a jej vplyvu na Boží svet ľudí, je potrebné v súvisení s našou témou na druhej strane aspoň naznačiť vysokú úctu Luthera voči „tajomnému“, dokonale „nespoznatel'nému“. Túto nachádzame ako pôsobiacu tiež veľmi výrazne v Lutherovej viere a teológii. Týka sa pohľadu na človeka v Božom svete a sú sprevádzané mnohými osobnými zážitkami.²⁵

Luther mal však veľa reflektovaných skúseností s realitou „neviditeľného“. To sa týka iste predovšetkým Pána Boha. „Boh ten ktorý mi dáva zaslúbenia, miluje ma, stará sa o mňa počúva ma. Presviedčam sa o tom, ako o niečom, čo je prítomné, aj keď to nie je viditeľné“ (W 43,554,30-35 (1545) LW 5,183).²⁶

Týka sa to však aj zloženia Božieho sveta, na ktorý mal Luther svoj názor a svoje osobné skúsenosti. Prof. Hoffman, ktorý pôsobil na Lutheránskom teologickom seminári v Gettysburgu, USA, sa vyjadruje k tejto skutočnosti v svojej práci „Theology of the Heart“ venovanej úlohe mysticizmu v teológii Martina Luthera.

Keď si Luther predstavoval univerzum v rukách dobra a zla, myslel na osobné neviditeľné celky. Diabol vládol nad tmavými a zlými mocnosťami, čiernymi anjelmi, malými diablami a démonmi. Vďaka moci, ktorá prúdila a prúdi z diela Kristovho, tento zlý „gang“ nemá poslednú moc, ale môže určite spôsobiť veľa nešťastia²⁷ Tieto neviditeľné sily zla sa však niekedy prejavovali viditeľným spôsobom. Diabol mal niekedy zvieraciu podobu a Luther

²³ pozri viac Lohse, s. 263.

²⁴ pozri Veľký katechizmus, výklad 4. Božieho prikázania.

²⁵ Luther mal pri tom svoj kritický postoj k mystike svojej doby. Pozri viac Beintker, s. 54.

²⁶ Pozri viac Hoffman, s. 29.

²⁷ o vplyve mocností zla a posadnutí zlými duchmi hovoril Luther v svojich rečiach pri stole Hoffman, s. 32 uvádza tiež referencie.

ho videl vo svojich videniach. „Pozeral som sa cez svoje okienko, spomínal si, a videl som veľkú sviňu na nádvorí hradu. Žiadne prasa sa tam nemohlo dostať, bol to diabol“. „Raz som videl psa v mojej posteli. Vyhodil som ho z okna. Nebrechal. Ráno som sa pýtal, či v zámku bol nejaký pes. Nebol. Potom to musel byť diabol, povedal som“ „Verte mi“, písal Luther v jednom liste, „som predmetom pôsobenia tisícky diablov (Satanibus) v tejto samote, kde sa nič nedeje. Je oveľa ľahšie bojovať proti stelesnenému diablu, teda proti ľuďom, ako proti zlým duchom v nebeskej ríši.“²⁸

V svojej službe a zápasoch za cirkev vnímal stále mocnosti neviditeľného sveta, ako zasahujúce a účastné na dianí. „Viete, že mám evanjelium nie od človeka ale iba z neba cez nášho Pána Ježiša Krista. Diabol čítal veľmi dobre v mojom srdci, keď som prišiel do Wormsu. Vedel, že keby tam bolo bývalo aj tak veľa diablov ako škridiel na strechách, bol by som s radosťou skočil rovno do ich stredu.“ (WB 2; 455,50-54.)²⁹

Ale tak, ako existoval zosobnený svet celkov, ktoré pôsobia proti Bohu a sýtia množstvo ľudských zlých túžob, je tu aj duchovný protipól. Luther vie jasne o anjelských silách. Títo chrániaci anjeli nás napr. stretajú, keď zomierame. Bol si istý tým, že každý človek má svojho anjela. Kristus stojí nad hŕbmi anjelov. To garantuje, že zlé mocnosti nakoniec nezmávia. Luther bol presvedčený, že sme predmetom láskavej pozornosti „neviditeľných“ počas nášho pobytu na zemi. Tak napríklad duše tých, ktorí odišli si môžu byť istí, že tí, ktorých milujú a ostali na zemi, sú v dobrej opatere. Na začiatku roka svojej smrti napísal Luther jednému kňazovi v Bremen:

„Budem sa za teba modliť a prosím Ťa, modli sa za mňa. Tak ako nemám pochybností, že Tvoja modlitba má účinok v mojom živote, nemám pochybnosti, že moja modlitba bude účinná pre Teba. Keď odídem z tohto života pred Tebou, to je niečo čo si prajem, potom Ťa musím potiahnuť za sebou. Keď Ty odídeš predom mnou, potom ma Ty máš potiahnuť za sebou. Pretože vyznávame jedného Boha a spolu so všetkými svätými spočívame v našom Spasiteľovi“(WB 11,264, 16-19. Z listu zo 17. januára 1546)³⁰

4. Lutherov pohľad na človeka na pozadí smrti

Lutherov pohľad na človeka v Božom svete dostáva nakoniec ďalšiu dimenziu hĺbky touto témou. V zmysle úvodného konštatovania o jasnom sledovaní eschatologickej línie pri

---

²⁸ pozri viac Hoffman, s. 41

²⁹ cit. podľa Hoffman, s. 32

³⁰ pozri viac Hoffman, s. 32nn

pohľade na svet, možno v Lutherovom duchovnom a teologickom svete nájsť rozpracovanie tejto témy. Deje sa tak s úžitkom pre osobný život a osobné premietnutie viery aj pri pohľade na skutočnosť smrti. Túto krátku časť možno nadpísať Lutherovým slovom: V mihnutí oka vyjdeš zo smrti do budúceho života (W 45,494,37-38 z roku 1537, LW 24; 42).

Lutherove predstavy o údele mŕtvych, alebo presnejšie, ako on hovoril „údele duší po smrti“ pred vzkriesením, mali svoje dve polohy.

Najprv ho veľmi v jeho názoroch ovplyvnilo slov z II. Sam 7,12, ktoré v jeho preklade hovorilo „Oni spia s ich otcami“. Luther uvažoval o tom, čo znamená toto označenie „spia“. Najprv vychádzal z toho, že „mŕtvi, ktorí boli vzkriesení s Kristom (v NZ čase) a apoštolovia svedčia o tom istom, boli prebratí zo spánku, ako by si neboli vedomí toho, čo bolo (v čase keď boli pred tým mŕtvi.) K tomu patria aj extázy mnohých svetcov...“ Neskôr však sám hovorí, „či toto platí pre všetky duše, nemôžem tvrdiť. Myslím na Pavla, Eliáša, a Mojžiša a ich vytrhnutie.... Kto môže vedieť ako môže Boh konať pokiaľ ide o duše ktoré odišli?“³¹

Hoffman³² sa však domnieva, že „Luther v mnohých ďalších prípadoch pri rôznych príležitostiach naznačoval, že sa nedrží názoru, že hlavná úloha tých, čo sú v živote už „na druhej strane“, bude spánok. Predstava o spánku je skôr v súlade so SZ predstavou o šeole, ktorá sa občas objavuje aj v NZ. Luther sa neskôr viac držal názorov z NZ. Tu je obraz jasnejší. Tí, čo zomrú v Kristovi, dostávajú možnosť prežívať radosť, inými slovami, ich vedomie je stále aktívne a žije. Ťažko si možno predstaviť, žeby Pavel bol tak intenzívne túžil zomrieť a byť s Kristom, len preto, aby potom spal. Keď teda hovoríme o medzistave medzi smrťou tela a konečným vzkriesením, v dominantných NZ správach sa nachádza priestor pre takúto predstavu o živote s Kristom.

„V spisoch Martina Luthera možno nájsť svedectvá o jeho viere, ktorá prijala presvedčenie, že život kresťanov pokračuje po smrti nie v spánku, alebo polospánku, ale v bdelom stave.“³³ K tomuto konštatovaniu však patrí jedno veľmi dôležité upozornenie, aby nedošlo k závažnému omylu.

Luther hovorí, že to, že duše pokračujú po smrti je „prirodzený“ stav. To však nemá nič do činenia so spásou, oslobodením, alebo životom s Bohom „Aj démoni a určite tiež ľudské duše, budú v tomto zmysle nebeské, keďže ich prirodzenosť vlastní nebeské, to znamená, netelesnú podstatu“ (W 57;215,8-14 k Žid 9,23-24 z roku 1517). To však nie je to isté ako večný život s Kristom. Večný život je Božím darom pre vykupiteľské dielo Kristove a vedie do

---

³¹ Hoffman, s. 54

³² Hoffman, s. 54

³³ Hoffman, s. 55

večného spoločenstva s Bohom. Hoffman potvrdzuje³⁴, že táto teologická línia v prístupe k dôsledkom Kristovho víťazstva pre život človeka v pohľade na smrť v Lutherovej teológii dominovala. Luther sa ňou zaoberal viac, ako analýzou antropologických pojmov, ktorú Luther robil pred tým v svojich mladších rokoch v súvisе so scholastickou antropologickou terminológiou.

Stretnutie s predstavami Dr. Martina Luthera o človeku v Božom svete nás privádza do širokých teologických súvislostí, ktoré Martin Luther vnímal a reflektoval. Je nesporné, že Luther pri nich vychádzal z jestvujúcej teologickej a filozofickej diskusie. Je zrejmé aj to, že pri ňom dominoval záujem o Božie Slovo, ktoré ho pevne viedlo v jeho teológii a bral ho naplno vážne. Určite tiež možno konštatovať, že Luther v tejto diskusii prejavuje veľkú osobnú citlivosť a zaujatosť, mnohé skutočnosti osobne prežíval.

Človek môže aj dnes žiť v Božom svete s otvoreným pohľadom na seba a svet, ako na stvoriteľský Boží dar v celej svojej veľkosti a komplexnosti viditeľného a neviditeľného sveta. V tejto zložitosti môže nakoniec pochopiť a oceniť zachraňujúce Božie dielo v Ježišovi Kristovi a úspešne osobne vierou prijať cestu životom s Ježišom Kristom.

Július Filo

(Prednesené na Teologickej konferencii ECAV v Bratislave, EBF UK, 5. 9.2006)

Literatúra:

- Beintker, Horst. „Weisheit des Fleisches und Weisheit des Geistes“ in Rogge, Joachim a Schille, Gottfried. Themen Luthers als Fragen der Kirche heute, EVA Berlin 1982, Lizenz 420.205-21-82. LSV 6010. H 5221.
- Evangelisches Kirchenlexikon, Vandenhoeck Ruprecht, I zväzok, Antropologie, Göttingen 1986, ISBN 3-525-50128-5.
- Hoffman, Bengt R. Theology of the Heart. The role of Mysticism in the Theology of Martin Luther. Kirk House Publishers, Minneapolis 1998, ISBN 1-886513-55-4.

---

³⁴ Hoffman, s. 57.

- Lohse Bernhard: Luthers Theologie in ihrer historischen Entwicklung und in ihrem systematischen Zusammenhang, Vandenhoeck Ruprecht in Göttingen, 1995 ISBN 3- 525-52196-0
- Ludolphy, Ingetraut. Was Gott an uns gewendet hat. Lutherstudien. Evangelische Verlagsanstalt Berlin 1965
- Seils Martin: Die vernunftbezogene Welt v Rogge, Joachim a Schille, Gottfried. Theme Luthers als Fragen der Kirche Heute EVA Berlin 1982, Lizenz 420.205-21-82. LSV 6010. H 5221
- Wattenberg Dietrich: Martin Luther und Astronomie, in Rogge, Joachim a Schille, Gottfried. Themen Luthers als Fragen der Kirche Heute, EVA Berlin 1982 Lizenz 420.205-21-82. LSV 6010. H 5221

Peer reviewed by:

Doc. ThDr. Ján Grešo

Mgr. Jozef Benka PhD